

BREXIT EN TRUMP: WAARSCHUWING OF INSPIRATIE?

KALEIDOS
RESEARCH

OVER DE INVLOED VAN DE BREXIT EN TRUMP OP HET
STEMGEDRAG VAN DE NEDERLANDERS

CHRISTINE CARABAIN

26-06-2017

Eind juni 2016 werd de wereld overvallen door de uitslag van het bindend EU-referendum in het Verenigd Koninkrijk. Tegen alle verwachting in, gaf een kleine meerderheid van de Britten de voorkeur aan het verlaten van de Europese Unie. De Brexit werd hiermee een feit. Een aantal maanden later volgende een mogelijk nog grotere verrassing. Niet Hilary Clinton, de gedoodverfde opvolger van President Barack Obama, maar een nieuweling in de politiek won de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten (VS), Donald Trump.

De steun voor een Brexit viel in veel gevallen samen met een afkeer voor de gevestigde Londense politieke elite. Ook Trump sprak in de verkiezingsstrijd zijn duidelijke afkeer voor de gevestigde politieke orde uit. Beide gebeurtenissen kregen hierdoor een populistisch karakter.

Met het oog op aanstaande verkiezingen in een aantal Europese landen groeide de vrees. Waren deze gebeurtenissen een voorbode van een niet te stuiten wereldwijde opkomst van het populisme?

WAT IS POPULISME?

Er wordt veel over populisme geschreven en gesproken. Maar waar hebben we het nu precies over? Een ding staat als een paal boven water, populistische politici spreken altijd uit naam het volk of de 'gewone' man. Het Latijnse woord *populus* betekent dan ook letterlijk 'volk'. Het volk wordt bovendien beschouwd als een gelijksoortige en afgebakende groep. Daarnaast heeft het volk een afkeer van de gevestigde politieke orde die hen zou willen onderdrukken. Populisme stelt dan ook dat de maatschappij kan worden opgedeeld in twee homogene en vijandige groepen, het 'pure volk' versus de 'corrupte elite'. Politiek moet een vertaling zijn van de algemene wil (*volonté general*) van het volk¹. Belangrijk is om op te merken is dat populisme rechts en links kan zijn.

¹ Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

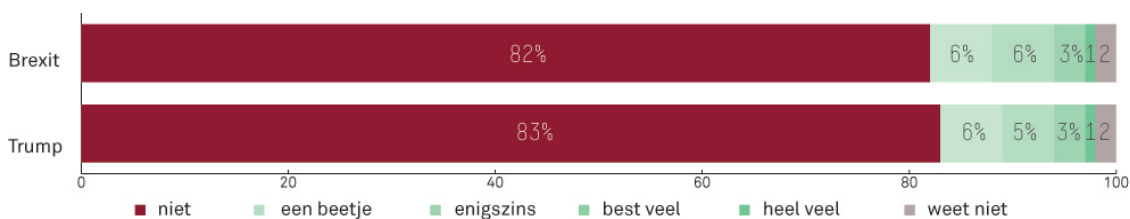
De Nederlandse Tweede Kamerverkiezingen in maart van dit jaar waren een belangrijke eerste graadmeter. Deze verkiezingen trokken dan ook de aandacht van journalisten van over de hele wereld. Zou, in navolging van de Brexit en de overwinning van Trump, in Nederland de populistische partij PVV als winnaar uit de bus komen? Of hadden de Brexit en de verkiezing van Trump tot president van de VS de ogen van de Nederlanders juist geopend?

Uiteindelijk haalden velen opgelucht adem. Niet de PVV, maar de VVD kwam – ondanks een verlies van 8 zetels - als winnaar uit de bus met 33 zetels. De partij van Geert Wilders won weliswaar 5 zetels ten opzichte van 2012, maar moest uiteindelijk genoegen nemen met een tweede plaats met 20 zetels.

In deze factsheet kijken we of en hoe de Brexit en het presidentschap van Trump invloed hebben gehad op het stemgedrag van Nederlanders tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van dit jaar. Waren deze gebeurtenissen een bron van inspiratie of juist een waarschuwing? Welke Nederlanders hebben zich in het stemhokje laten leiden door de Brexit en president Donald Trump? En hoe populistisch zijn Nederlanders eigenlijk?

1 OP DE 7 NEDERLANDERS BEÏNVLOEDT DOOR DE BREXIT EN TRUMP

Voor veruit de meeste Nederlanders die hebben gestemd, speelden de Brexit en het presidentschap van Trump geen rol. Ruim 8 op de 10 hebben zich niet laten beïnvloeden door deze gebeurtenissen bij het uitbrengen van hun stem.

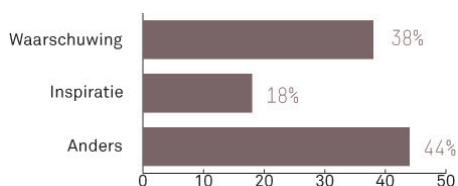

FIGUUR 1. Invloed Brexit en presidentschap Trump (n=889, gewogen resultaten).

Eén op de zeven Nederlanders (15%) geeft echter aan dat deze gebeurtenissen wél heeft meegespeeld in het kiezen van een partij. Hoe zit dit precies in elkaar?

BREXIT EN TRUMP VOORAL GEZIEN ALS WAARSCHUWING

De Nederlanders die aangeven dat de Brexit en het presidentschap van Trump een rol hebben gespeeld bij hun stemgedrag, kunnen we grofweg in twee groepen verdelen. De ene groep ziet deze gebeurtenissen als inspiratie om een soortgelijke situatie in Nederland na te streven. De andere groep ziet ze juist al een waarschuwing om een situatie als deze in Nederland te voorkomen.

FIGUUR 2. Brexit: Waarschuwing of Inspiratie (n=128).

Bijna vier op de tien Nederlanders die bij hun stemgedrag beïnvloed zijn door de Brexit, beschouwen deze gebeurtenis als een waarschuwing.

Een soortgelijke ‘Nexit’ moet voorkomen worden door te kiezen voor een partij die voor Europa is.

Ik ben sterk tegen de Brexit en heb dus nog bewuster voor Europa gestemd. [Respondent 1335]

Ik heb onder andere gestemd op mijn partij omdat deze tegen een Nexit is. [Respondent 1034]

Daarentegen ziet één op de vijf Nederlanders waarbij de Brexit een rol heeft gespeeld bij hun stemgedrag, deze gebeurtenis juist als inspiratie. Zij namen een voorbeeld aan de krachtige opstelling van de Engelsen.

Het Engelse volk heeft volgens mij een verstandige keuze gemaakt. [Respondent 1034]

door dat krachtige besluit van Engeland vond ik ook een krachtige partij. [Respondent 247]

Veel vaker dan bij de Brexit beschouwden Nederlanders het presidentschap van Donald Trump als een waarschuwing. Bijna drie op de vier stemmers die aangaven bij hun stemgedrag beïnvloed te zijn door het presidentschap van Trump, zien

het kiezen van een populistische leider als een situatie die in Nederland voorkomen moet worden.

zoals bij hem....bij ons nooit [Respondent 771]

In Amerika was het gevolg van een populistische leider te zien, dit moeten wij in Nederland niet hebben. [Respondent 1034]

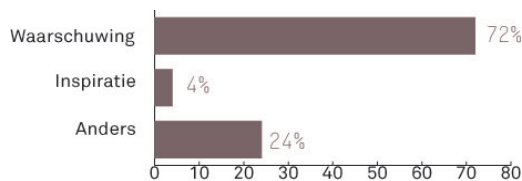
Veel minder vaak dan bij de Brexit werd het presidentschap van Trump juist als inspiratie gezien.

eindelijk iemand die voor 't volk opkomt [Respondent 535]

In het algemeen werden zowel de Brexit als het presidentschap van Trump, eerder als waarschuwing opgevat dan als inspiratie. Zo werden deze gebeurtenissen een 'eyeopener' om vergelijkbare situaties – een Nexit en een populistische leider - in Nederland te voorkomen en daarmee voor sommige Nederlanders bepalend voor de keuze op een partij.

PVV-STEMMERS ZIEN BREXIT EN TRUMP ALS INSPIRATIE VOOR NEDERLAND

Het zijn vooral stemmers op de PVV die de Brexit en het presidentschap van Trump als een inspiratie zien. Dit is niet verwonderlijk, aangezien de partij anti-Europa is en met Geert Wilders aan het roer een sterke leider heeft die - net als Trump - meent namens het 'gewone' volk te spreken.

FIGUUR 3. Waarschuwing of Inspiratie Trump (n=126).

De Nederlanders die met hun stem een soortgelijke situatie in Nederland wilden voorkomen, hebben op een breder scala van partijen gestemd. In het geval van de Brexit zijn het vooral de kiezers op de VVD, CDA, D66, GroenLinks en de PvdA. In het geval van Trump, zien we geen duidelijke profilering. De Nederlanders die zijn presidentschap als waarschuwing hebben opgevat, zijn verdeeld over veel verschillende partijen.

De Brexit en het presidentschap van Trump worden dus vooral gezien als waarschuwing voor een soortgelijke situatie in Nederland. Hoe staat het überhaupt met het populisme in Nederland?

ZES OP DE TIEN VINDT DAT DE TWEDE KAMER ZICH MOET LATEN LEIDEN DOOR DE MENING VAN HET VOLK

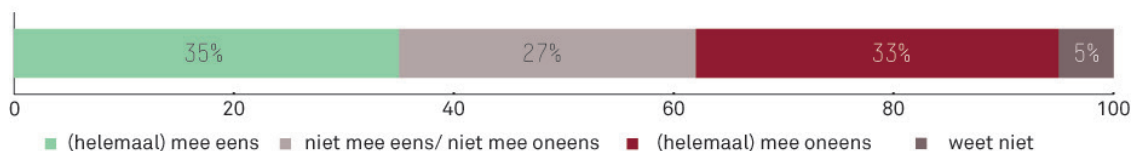
Zes op de tien Nederlanders is het eens met de populistische uitspraak dat politici in de Tweede Kamer zich moeten laten leiden door de mening van het volk.

FIGUUR 4. Politici in de Tweede Kamer moeten zich laten leiden door de mening van het volk (n=1108, gewogen resultaten).

Politici in de Tweede Kamer moeten zich laten leiden door de mening van het volk (n=1108, gewogen resultaten). Volgens een grote groep zou de mening van het volk dus leidend moeten zijn, maar het zijn vooral mensen die op 50 Plus, PVV, SP, Partij voor de dieren, DENK, Forum voor Demo-

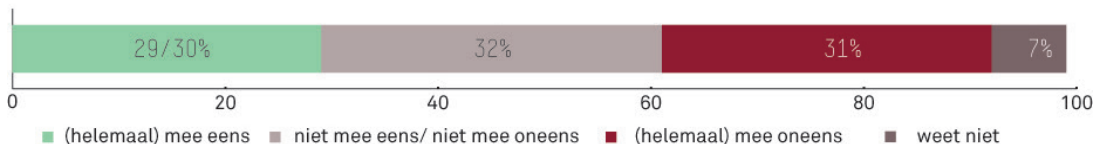
cratie hebben gestemd en degene die niet hebben gestemd. Een veel kleiner deel van de Nederlanders vindt echter dat belangrijke politieke beslissingen ook daadwerkelijk gemaakt zouden moeten worden door het volk.

FIGUUR 5. De belangrijkste politieke beslissingen zouden gemaakt moeten worden door het volk en niet door politici (n=1108, gewogen resultaten).

Deze uitspraak wordt duidelijk veel vaker ondersteund door stemmers op de PVV, 50 Plus, SP, Partij voor de dieren, DENK en Forum voor Democratie. Ook hier geldt dat de Nederlanders die niet van hun stemrecht gebruik hebben gemaakt het hier vaker mee eens zijn.

Wanneer Nederlanders gevraagd worden of ze liever vertegenwoordigd worden door een gewone burger of een beroepspoliticus, vinden we een vergelijkbare verdeling als bij de vorige uitspraak. Stemmers op de PVV, 50 Plus, DENK en Forum voor Democratie willen vaker een gewone burger als vertegenwoordiger dan stemmers op andere partijen.

FIGUUR 6. Ik word liever vertegenwoordigd door een gewone burger dan door een beroepspoliticus (n=1108, gewogen resultaten).

Stemmers op populistische partijen, zoals PVV, 50 Plus, DENK en Forum voor Democratie, zien een grotere rol voor burgers in de politiek. Dit sluit aan bij het populistisch gedachtegoed waarin men zich afzet tegen de politieke elite. Meer algemeen vindt een grote groep Nederlanders dat politici naar de mening van het volk zouden moeten luisteren.

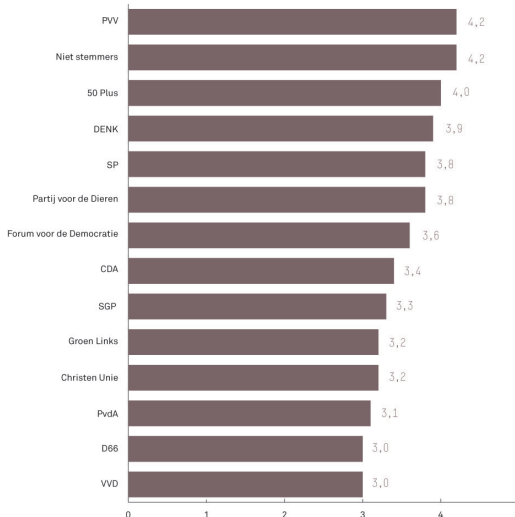
PVV, NIET STEMMERS, 50 PLUS EN DENK STEMMERS HEBBEN MEEST POPULISTISCHE HOUDING

We onderzochten of de mate waarin Nederlanders populistische houdingen onderschrijven invloed heeft op hun partijkeuze.

Nederlanders die op de PVV hebben gestemd en degene die niet gestemd hebben, als ook stemmers op 50 Plus en DENK, zijn meer populistisch dan de Nederlanders die op andere partijen hebben gestemd. Stemmers op de meer traditionele partijen zijn minder populistisch. Zij stemmen dan ook op vertegenwoordigers van partijen de gevestigde politieke orde. Populisme kan in dit kader gezien worden als afwijzing van de gekozen partij.

LAAGOPGELEIDEN EN MENSEN MET WEINIG VERTROUWEN IN INSTITUTIES ZIJN POPULISTISCHER

Laagopgeleide Nederlanders zijn meer populistisch dan hoger opgeleide Nederlanders. Ook Nederlanders met een minder vertrouwen in instituties, zoals het Nederlandse parlement, politici en politieke partijen, zijn populistischer. Dit laatste wekt geen verbazing; een afkeer van de gevestigde politiek orde is immers één van de kenmerken van het populisme.

FIGUUR 7. Gemiddelden populistische attitude per partij (n=1108).

TOT SLOT

De Brexit en het presidentschap van Trump hebben bij 1 op de 7 Nederlanders een rol gespeeld in hun stemgedrag. Beide gebeurtenissen werkten daarbij vooral als een stimulans om een soortgelijke situatie in Nederland te voorkomen. Veel minder vaak diende deze gebeurtenissen juist als een inspiratie, met uitzondering van stemmers op de PVV.

Dat stemmers op de PVV, 50 Plus en DENK meer populistisch zijn dan de Nederlanders die hebben gestemd op de meer traditionele partijen, zoals VVD, D66 en de PvdA, lijkt geen verrassing. Wel is opvallend dat de meerderheid van de Nederlanders (60%) vindt dat de mening van het volk leidend zou moeten zijn voor de Tweede Kamer. Een

3 De populistische attitude schaal is gebaseerd op de gemiddelde score van respondenten op de volgende 6 items: 1) Politici in de Tweede Kamer moeten zich laten leiden door de mening van het volk, 2) De belangrijkste politieke beslissingen zouden gemaakt moeten worden door het volk en niet door de politici, 3) De politieke tegenstellingen zijn groter tussen de elite en gewone burgers dan tussen burgers onderling, 4) Ik word liever vertegenwoordigd door een gewone burger dan door een beroepspoliticus, 5) Politici praten teveel en doen te weinig en 6) In de politiek is het sluiten van compromissen vaak een ander woord voor het verraden van je principes. De schaal loopt van 1 t/m 6, waarbij de score 1 een indicatie is van het volledig niet onderschrijven van populistische uitspraken en score 6 een indicatie is van het volledig onderschrijven van de uitspraken. De schaal is gebaseerd op werk van Agnes Akkerman, Cas Mudde en Andrej Zaslove (2014). De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,89 (Cronbach's alfa).

veel kleiner deel van de Nederlanders vindt echter dat belangrijke politieke beslissingen ook daadwerkelijk gemaakt zouden moeten worden door het volk.

Uiteindelijk werd in Nederland tijdens de Tweede Kamerverkiezingen de PVV niet de grootste partij. Dit was en bleef de VVD. De juichende koppen dat het populisme in Nederland een halt is toegevoerd lijkt echter voorbarig. De PVV werd wel de op één na grootste partij van het land. Ook de opkomst van een aantal kleine populistische partijen, zoals 50 Plus, DENK en het Forum voor Democratie, zorgden voor een verdere fragmentatie van het Nederlandse politieke landschap. En juist deze fragmentatie zou nog wel eens de grootste invloed van het populisme op de Nederlandse politiek kunnen zijn. In het eerste jaar dat de PVV deelnam aan de Tweede Kamerverkiezingen, 2003, waren de drie grootste politieke partijen gezamenlijk goed waren voor een ruime meerderheid van 66% van de zetels. Anno 2017 heeft de top 3 anno 2017 nog maar 48% van de zetels in handen. Hiermee lijkt de opkomst van het populisme vooral de coherentie en stabiliteit van de Nederlandse democratie te beïnvloeden.

Het echte antwoord op het opkomende populisme kwam later dit jaar uit Frankrijk. Emmanuel Macron leek geleerd te hebben van de Brexit en bestreed populist Marine Le Pen dan ook niet met cijfers en feiten, maar met gevoel. Hij liet zich ook niet meeslepen in de bangmakerij voor de ‘ander’ van Le Pen, maar gebruikte optimistische leuzen als “Wij zijn Europa”.

ACHTERGROND

In opdracht van Kaleidos Research heeft Kantar Public van 8 t/m 14 mei 2017 gegevens verzameld onder een representatieve steekproef van Nederlanders. In totaal deden 1.109 Nederlanders mee. Er waren 1.551 Nederlanders uit het TNS NIPO-base panel uitgenodigd om deel te nemen aan de internetenquête. De netto respons van dit onderzoek is dus 72%. Deze respondenten vormen – na weging op geslacht, leeftijd, opleiding, gezinsgrootte en Nielsen regio – een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.